

абмену ў Маскву вярнуўся з палону і быцька цара М.Ф.Раманава патрыярх Філарэт) і інш. Нявырашаным засталася пытанне аб захаванні польск. каралявічам Уладзіславам тытула «цара маскоўскага і ўсяе Расіі». Умовы і вынікі Д.п. ліквідаваны пасля вайнаў Расіі з Руччу Паспалітай 1632—34 і 1654—67 (гл. *Андросаўскае перамір'е 1667*, «*Вечны мір*» 1686).

ДЭВРЬЕНТ (Devrient) Людвіг (15.12.1784, Берлін — 30.12.1832), нямецкі актёр. З 1804 гастралюваў з тэатр. трупай па Цюрынгіі, выступаў у прыдворным т-ры ў Дэсаў, Брэслаўскім т-ры. З 1814 у Берлінскім каралеўскім т-ры. Мастацтва Д. вызначалася ўменнем ствараць жывіца праўдзівыя і рамантычныя характары, перадаваць адценні пачуццяў і думак сваіх герояў. Сярод лепшых роляў: Лір, Шэйлак, Фільстаф («Кароль Лір», «Венецыйскі купец», «Генрых IV» У.Шэкспіра), Франц Моар, Геслер («Разбойнікі», «Вільгельм Тэль» Ф.Шылера), Гарпагон («Скупы» Мальера). Вобраз Д. стварыў Т.А.Гофман у кнізе «Незвычайная пшкату аднаго тэатральнага дырэктара» (1819).

ДЭ-ФАКТА (лац. de facto лтар. на справе), у міжнародным праве адна з форм прызнання дзяржавы або ўрада, якая азначае афіцыйнае, але не канчатковае прызнанне. Звычайна прызнанне дэ-факта мае на ўвазе наступленне пэўных прававых вынікаў, але яно мае часовы характар і з'яўляецца пераходным этапам да прызнання *дэ-юрэ*.

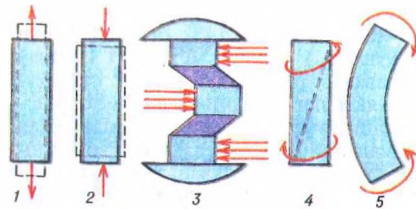
ДЭФАЛІЯНТЫ, хімічныя рэчывы, што нискараюць ападанне лісця ў раслін. Д. стымуюць утварэнне этылену — прыроднага рэгулятара росту, які садзейнічае фарміраванню аддзяляльнага ллоя ў аснове чаранка, што выклікае ападанне лісця (штучны лістапад). Д. тэіюляюцца некат. *дэсіканты* (хларат магнію, хларат-хларыд калыцью). Выкарыстоўваюць Д. для перадуборачнага пшбаўлення ад лісця (дэфаліяцыя) на няссах бавоўніку, бульбы, насеннага пшбіну і інш. с.-г. раслін.

ДЭФАЛІЯЦЫЯ (ад дэ... + лац. folium ліст), а б я з л і с ц е н н е, перадуборачнае выдаленне лісця з раслін з мэтай пшкарэння выпявання і аблягчэння ўборкі ўраджаю. Для Д. выкарыстоўваюць хім. рэчывы — *дэфаліянты*, якія выклікаюць у раслін працэсы, падобныя да прыроднага лістападу: зніжаецца колькасць хларафілу і вады, парушаецца працэс утварэння арган. рэчыва, павялічваецца колькасць прадуктаў распаду бялкоў і інш. злучэнняў, якія перамяшчаюцца з ліставой пласцінкі ў чаранок, што выклікае адасабленне клетак калія асновы ліста і яго ападанне. Выкарыстоўваюць часцей на пасевах бавоўніку, лубіну, тэжн. сартоў вінаграду.

ДЭФАРМАЦЫЯ (ад лац. deformatio акжжэне), змена ўзаемагна размяшчэння часціц (частак) цела, якая вядзе да

скажэння яго формы і памераў і ўзнікнення *напружаняў механічных*. Узнікае ад мех. нагрузак, целавага расшырэння, уздзеяння эл. і магн. палёў, інерцыйных і гравітацыйных сіл і інш. Найпрасцейшыя віды Д. — *выгін, зрух, кручэнне, расцяжэнне-сцісканне*.

У цвёрдых целах адрозніваюць Д. пругкую (узнікае і знікае адначасова з нагрузкай), пластычную (захоўваецца пасля зняцця напружання) і вязка-пружкую (залежыць ад працэсу нагрузкі ў часе, пасля зняцця нагрузкі самаадвольна імкнецца да нуля). Д. бываюць таксама лінейныя (са зменай лінейных памераў цела) і аб'ёмныя (са зменай аб'ёму); агульныя для ўсяго цела (напр., абс. падаўжэнне) і лакальныя (мясцовыя); аднародныя (аднолькавыя ў любым пункце цела) і неаднародныя (змяняюцца ад аднаго пункта цела да другога, уласцівыя рэальным матэрыялам). Д. заўсёды звязана з затратай энергіі, якая пры пругкай Д. пераходзіць у патэнцыяльную, пры пластычнай — у цеплыню. Калі лакальная Д. дасягае гранічнага для дадзенага матэрыялу значэння, адбываецца яго разбу-

Дэфармацыі: 1 — расцяжэння; 2 — сціскання; 3 — зруху; 4 — кручэння; 5 — выгін.

рэнне. Пругкія Д. падпарадкоўваюцца законам *пружасці тэорыі* (для іх выконваецца *Гука закон*), пластычныя — *пластычнасці тэорыі* і *паўзучасці тэорыі*. Пластычная Д. ў крышталічных целах звязана з паняццем *дыслакацыі*. Вымярэнне Д. робіць пры вырабаванні матэрыялаў, даследаванні збудаванняў у прыроды або на мадэлях. Пругкія Д. ўлічваюць пры разліках дэталей машын, інж. канструкцый і збудаванняў; пластычныя — у тэхналогіі металаў (пры пракаці, штампоўцы, коўцы, валачэнні, прасаванні і інш.), вытв-сці пластмас і керамічных вырабаў. Гл. таксама *Супраціўленне матэрыялаў*. *І.І.Леановіч*.

ДЭФЕКАЦЫЯ (ад лац. defaectio ачышчэнне), выдаленне незасвоеных рэшткаў ежы са стрававальнага тракту; у млекакормячых жывёл і чалавека — апаражненне тоўстых кішак ад калавых мас. Пры Д. рэфлекторна расслабляюцца сфінктары, якія закрываюць прамую кішку, і кал выкідваецца перыстальтычнымі рухамі тоўстай і прамой кішак. Цэнтр рэфлексу Д. знаходзіцца ў пяснічнай ч. спіннага мозга. Адвольны ўплыў, што стымулюе ці затрымлівае Д., ідзе ад кары галаўнога мозга.

ДЭФЭКТ (лац. defectus), недахоп чаго-н., загана. Гл., напр., *Дэфект мас, Дэфекты металаў*.

ДЭФЭКТ МАС, рознасць паміж сумай мас нуклонаў (нейтронаў і пратонаў), якія ўваходзяць у склад *ядра атамнага*, і масай ядра. Вызначаецца формулай $\Delta = ZM_p + (A-Z)M_n - M_A$, дзе Z — лік пратонаў у ядры, A — масавы лік ядра,

M_p, M_n — масы пратона і нейтрона адпаведна, M_A — маса ядра атамна. Д.м. выражаецца ў *атамных адзінках масы* і роўны (з адваротным знакам) *энергіі сувязі* нуклонаў у ядры. Чым большы Д.м., тым вышэйшая энергія сувязі і тым больш устойлівае ядро. Гл. таксама *Ядзерная энергія*.

ДЭФЕКТАЛОГІЯ (ад *дэфект* + *...логія*), навука пра заканамернасці псіхічнага развіцця, выхавання і навучання дзяцей, якія патрабуюць асабліввай увагі: глухих, сляпых, са слабым зрокам ці слыхам, разумова адсталых, з затрымкай псіхічнага развіцця, цяжкімі парушэннямі маўлення, вынікамі дзіцячага цэрэбральнага паралічу, комплекснымі парушэннямі (слэпаглухих, глухих з разумовай адсталасцю, сляпых з затрымкай псіхічнага развіцця і інш. камбінацыямі). Як самаст. галіна навукі склалася ў пач. 19 ст. Сучасная Д. апраецца на дасягненні псіхалогіі, педагогікі, у тл. народнай, прыродазнаўства, медыцыны, тэхнікі, радыёэлектронікі. Вызначае структуру і сістэму метадаў і методых дзягностыкі і дыферэнцыяльнай дзягностыкі стану своеасаблівага псіхічнага развіцця дзяцей з парушэннямі ў сістэме аналізатараў, ц.н.с., маўленчай дзейнасці; распрацоўвае прынцыпы, абгрунтавае змест, металы і сродкі карэкцыйна накіраванага навучання і выхавання; даследуе праблемы аблітацыі (стварэнне механізмаў кампенсацыі ў дзяцей з прыроджаным дэфектам), рэабілітацыі (сістэма мер па рэадаптацыі асоб з набытым дэфектам), сац. адаптацыі, прафарыентацыі. У Беларусі праблемы Д. распрацоўваюцца на кафедрах дэфекталагічнага ф-та Бел. пед. ун-та, у сектарах аддзялення Д. Нац. ін-та адукацыі, на кафедры Д. Акадэміі пшлядыпломнай адукацыі. Спецыялістаў для спец. дзіцячых устаноў рыхтуе Бел. пед. ун-т і педвучылішча № 2 у Мінску. *Т.А.Грыгор'ева*.

ДЭФЕКТАСКАПІЯ (ад *дэфект* + *...скапія*), комплекс фізічных метадаў і сродкаў *неразбуральнага кантролю* якасці матэрыялаў і вырабаў (парушэння суцэльнасці, адхілення ад зададзеных фіз.-мех. уласцівасцей, хім. саставу, структуры, геам. памераў і інш.).

Да метадаў Д. адносяцца: аптычныя (візуальныя), акустычныя (ультрагукавыя), магнітныя, радыяцыйныя (у тл. гама-металы і рэнтгенаўскія), радыёхвалевыя, цэплавыя (інфрачырвоныя), віхратокавыя (электраіндукцыйныя), электрычныя (у тл. тэрма- і трыба-электрычныя, электростатычныя), капілярныя (люмінесцэнтныя, каларовыя) і інш. Большасць метадаў Д. заснавана на ўзаемадзеянні акустычных або электрамагнітных ваганяў, фіз. палёў (магнітных, электрамагнітных, радыёхвалевых і інш.) з выпрабавальнымі вырабамі на лакальных іх участках або па ўсім аб'ёме. Д. рашае задачы з выкарыстаннем гэтых метадаў па выяўленні ў вырабах розных тыпаў паверхневых і ўнутраных дэфектаў — трэшчы, валасавін, ракавін, шлакавых уключэнняў, адсласненняў і інш.